

1849-es esztendő eseményeiben és hányszor ismétlődött meg napjainkig.

Mintha ebben a mi országunkban örökké csak két szélsőséges tábor küzdene egymással. Azok, akik semmiféle fejlődésről nem akarnak tudomást venni és olyanok, akik a nyugat hozzánk áramló új gondolatait kritika nélkül veszik át és ezeknek azonnali megvalósítását lázas türelmetlenséggel követelik.

E két szélsőség között vergődünk természetesen kulturális téren is. Nagy művészeink nagy egyéni sikereket aratnak kiváló tehetségükkel, de munkásságuk nyomán nem tudott még kialakulni olyan átfogó, egyetemes magyar szellemű irányzat, amely minden viszonylatban meggyőzné a hozzánk jövő idegent arról, hogy a mi életünk külső megjelenési formái építészetben, festőművészetben, szobrászatban és iparművészetben nem külső elemekre támaszkodnak, hanem azok alapja és formaképzése magyar talajból fakad.

Hogy ez eddig nem alakulhatott ki megfelelő formában, az természetesen nemcsak a magyar kulturális élet tényezőinek a hibája. Hogy valamely nemzet kulturális élete miként alakul, abba döntően szólnak bele egyrészt a politikai, másrészt a gazdasági viszonyok.

De a politikai és gazdasági viszonyok váltakozó alakulásának ellenére is meg kell találnunk az állandó és fokozatos fejlődés vonalát: a tiszta, a magyaros szellemiség erejének érvényesülését.

E tekintetben hatalmas és szép feladat vár művészeti irodalmunkra és különösen a magyar kritikára. Ne féljünk attól a vádtól, hogy nem

vagyunk modernek, hanem igyekezzünk megtalálni annak a sajátos magyar kifejezőmódnak a titkát, amellyel az idegenek szemében örökké érdekesek, mindig modernek tudunk maradni.

Az Országos Magyar Iparművészeti Társulat ötvenesztendő jubileuma jó alkalom arra, hogy a fennvázolt elvek szükségességét hangoztassam. E téren hazánkban ez a társulat rendelkezik a legszebb hagyományokkal. A Magyar Iparművészet jubileumi száma meggyőző bizonyosságot szolgáltat ennek az állításnak a helyességéről.

Ez az érdekes szám két irányban nyújthat okulást. Először is, hogy ezen a téren a legjobb szándékok mellett is a megoldások nem mindig szerencsések, ha a művész munkásságában a spekulatív törekvések elnyomják az őszinte megértésnek és az őszinte kifejezésnek a lehetőségét. Másrészt megmutatkozik, hogy a magyar iparművészek munkásságuk jövő kereteit a legbiztosabban úgy tudják megállapítani, ha pontosan ismerik a magyar multat, abból csak a jót tartják meg és gondosan olvasztják össze a magyar multat a jelen legszebb, legjobb külföldi eredményeivel. Műveik szerkezete legyen mindig egészséges, arányaikban maradjanak szépek és azok alapjában véve mindig a legsajátosabb magyar szellem bélyegét hordozzák.

A feladat nem könnyű. De az a magyar nemzeték, amely ezt a feladatot végleg megoldja, biztos lehet benne, hogy jutalmul az idegen nemzetek tiszteletét és a magyar nemzet háláját fogja a maga számára biztosítani.

EGYHÁZMŰVÉSZETI MOZGALMAK

Írta: DR. SZÖNYI OTTÓ

Az egyházművészetnek, vagyis elsősorban a templom építését és felszerelését gondozó művészetnek gyakorlata megszakítatlan vonalban, szerves fejlődési menetben, különféle történeti stílusok változatai között, az egyetemes egyházban az üldözések alól való felszabadulás kora, tehát a IV. század óta és a magyarországi egyházban Szent István kora óta a XIX. század elejéig tartott. Ebben a hosszú útban, melynek két oldala ragyogó alkotásokkal van kirakva, hol a világi művészet volt a kölesönadó fél, hol az egyház szabott a maga művészetével irányt a profán művészetnek. Ez utóbbi időszak tovább tartott, mint az előbbi. Oka, hogy amint az egyházi művészet létfeltételeinek teljes tudatára emelkedett, szorosan ragaszkodott a saját eszmei forrásaihoz s ezek között a legfontosabbhoz: a liturgiához. Csak így lehetett egyszerű, erős művészetté, amely különlegességükben határozott formákat termelt. A vallás szeretete és a liturgia ismerete kapcsolta a művészt gyengéd, egyéniségét nem korlátozó, hanem egy hatalmas gondolatvilág minden szépségét képzelete köré fonó kötelékekkel az egyházhoz. Amíg ezek megvoltak,

az egyház sorsdöntő viszontagságai sem gátolhatták meg a viszonyokhoz ugyan alkalmazkodó, de a lényegét híven megőrző egyházművészet további fejlődését. Gondoljunk a tridenti zsinat után bekövetkezett bámulatos fejleményekre, a barokknak a megváltozott liturgiai előírásokkal gyorsan számoló, a misztikus egyéni, vallási elmélyedéseknek művészi formákban való érzékeltetése mellett valóságos missziós, propagandás tevékenységére. Pedig egyelőre heves képrombolás pusztította el a középkori vallásosság művészi megnyilvánulásait, a gótika szárnyasoltárait és annyi más csodáját.

A XIX. század első felében megváltozott a művészetnek az egyházhoz való viszonya. A francia forradalom hatása, a XVIII. század laicizáló irányai természetesen erős tényezői voltak az elhidegülésnek. A világi feladatok megszorodása és jelentőségben való emelkedése ugyancsak elvonták a figyelmet a korábban legmonumentálisabbnak tartott földadattól, a templom építésétől és felszerelésétől. Az egyházi munkaadónak, nevezetesen a szerzetesrendeknek és a főpapi mecénásoknak megfoghatkozása pótolhatatlan hézagot okozott az

egyházművészeti gyakorlatban. Nálunk Magyarországon a XVIII. században minden püspöknek az volt a törekvése, hogy székesegyházát minél fényesebben megépítse, vagy legalább is a török hódoltság alatt bekövetkezett züllöttségéből kiemelje és egyházmegyéjét templomokkal lássa el. Az Esterházyaknak, Patachichoknak, Klimóknak buzgólkodó korszaka volt ez, mely jó eredményeket mutathat fel. A XIX. században sem változott meg a buzgóság, de a jó eredmények már gyérebben mutatkoztak. Még a klasszicista irány adott néhány nagyszabású művet, mint az esztergomi és egeri székesegyházakat, de ezek nem csináltak iskolát, inkább néhány nagy mester sporadikus alkotásainak mondhatók. A színvonal zuhanásszerűen alábbszáll, főleg a falusi egyházaké, sem a középkor bájos román és csúcsíves templomcskáival, sem a barokk templomtípusával nem állják a versenyt. Ugyanez áll a városi egyházakra is. Hol vannak ezek a polgári öntudat szülte középkori emlékektől? Pedig valamiféle stílusra való törekvés rajtuk is megnyilvánul. De éppen itt van a baj. Ez a stílustörekvés nem a vallásos melegségből, még kevésbé a liturgia törvényeiből fakad, hiszen egyik sincs meg a tervezőben, hanem a hátrafelé tekintésből, a történeti stílusformák tanulmányozásából és utánzásából. Más szavakkal: nem az egyház rendelkezéseinek megfigyeléséből, a vallási életnek a templomban; lejátszódo részből, tehát a rendelkezésből keletkezik és alakul a forma, hanem egy már meglévő, de más viszonyokból eredő formából vezetődik le. Ez az üres formakultusz volt a megromtója az egyházművészetnek. A művészettörténeti jártasság, a kitanultság csak úgy kiabál ezekről a templomokról, le lehet mérni a tervezőnek a történeti anyaghalmazból és készletből való válogatásának és kompilálásának ügyességi fokát, de ünnepi hangulatú, elfogódott, megihletett lélek nem tüzesíti át a falakat és nem hullámoz a térben. Ebben a retrospektív irányban valami elfogadhatót csak az alapos tanultságú építők és díszítők hozhattak létre, de nem a hiányos készülségű kismesterek, akik csak technikai erőszakoskodások révén tudták kiizzadni a stílszerű formát vagy pedig, ha a technika kérlelhetetlen bilincsei megkötötték kezeiket, a történelmi formakészletből olyan részlethalmozást vittek végbe, amelynek még józan értelme sem volt. A helyzet visszasságát még fokozta a romantikának előszeretete a középkor iránt, minek következménye bizonyos stílusoknak kizárólagossá tétele volt. A gótika lett az „egyházi“ stílus. A román még szintén elismerték, de a renaissance szerintük már az elvilágiasodás kezdete volt az egyházművészetben, a barokk pedig betetőzője. Elfelejtették már, hogy mit köszönhetett a vallási megújulás a barokknak és hogy az egyház valamikor még a pogány kultusz művészeti formáit is befogadta, ha nem volt más kéznél.

Ezt az egyházművészeti örökséget kapta korunk a XIX. századból. De ez legalább még mímelte a művészetet és sok kiváló tehetség nem is tehetett róla, hogy ilyen elméletekkel telített korban kellett erejét meddő kísérletekre elpazarolnia. Sőt a vallásos — ha nem is egyházi — festészetben és szobrászatban néhány üstökös is felvonult a komor égre,

hisz a vallási tárgykör valamiképpen minden kort megihletett. Mutatkozott azonban a XIX. században olyan jelenség is az egyházművészetrel kapcsolatban, amit a régiek nem ismertek. A gyáripari tömegtermelés és a termelés eredményének kereskedelmi közvetítése. Régente minden egyházművészeti munka egyedi jellegű volt és a művésztől szerezték be, most a kereskedő raktárába mentek vásárolni. Az olesóság lett a jelszó. Nem törődtek többé azzal, hogy például a szent szobrok ország-szerte veszedelmesen kezdtek hasonlítani egymáshoz és már nem is érezték meg, hogy a tucatszobor nem illik minden környezetbe.

Ne gondoljuk, hogy ezeket a bajokat a XIX. század nem vette észre. A reform-mozgalmak nem újkeletűek. Akadtak akkor is, főleg egyháziak, akik a visszás állapotokat meg akarták szüntetni és erőteljes propagandába kezdtek. Az egyházi zenében akkor fedezték fel ismét a rég mellőzött gregoriánt és Palestrinát, Orlando Lassót, a vokális elfelejtett nagy mestereit. De ez a mozgalom alapjában a barokk muzsika ellen irányult, mégpedig válogatás nélkül, elvi alapon, sok értéket eldobva, tehát purista módon. Ugyanez történt az egyházi képzőművészet terén. Nemlétező rémek ellen kezdtek harcolni, hogy az egyháznak igazi művészetét ismét jogaiba helyezték vissza. Ők sem voltak mások, mint egyoldalú puristák, akik nem azt nézték, hogy az illető irány vagy stílus megfelel-e a liturgiának, alkalmas-e vallásos érzések ébresztésére és mint alkalmazott művészet az egyház szándékaival egyezik-e, annak az egyháznak szándékaival, mely minden korszerű művészetet keblére ölelt, ha az nem ellenkezett az elveivel, hanem azt hitték, hogy az egyháznak vannak favorizált művészeti irányai és ezek az őskeresztény és a középkori irányok. Még mindig a barokkban látták az ellenséget. Nálunk Czobor Béla volt e meddő reform-törekvéseknek szószólója a múlt század nyolcvanas éveiben. Egyházművészeti lapjának „A lelkeskedő papság köréből“ című rovata hű tükre e mentalitásának. Gyakorlati eredménye mindössze a figyelemnek az egyházművészet parlagon heverő ügyére való terelése volt, magát a művészetet nem mozdította elő.

A kilenevenes években a beuroni bencések felépése rázta fel rövid időre az alvó lelkiismereteket. Ők nem hangoztattak purista elveket, nem privilégizáltak egyes történeti stílusokat, hanem sajátos stílus kialakítására törekedtek, mely mentesülni igyekszik minden zsánerszerűségtől és az egyéniség féktelen megnyilvánulásaitól, amellet bizonyos törvényszerűséget keres a formákban és arányokban, sőt a méretek misztikájától sem riad vissza, hogy egyetlen célját, az Isten dicsőítését minél szellemben módon elérhesse. A beuroni iránynak nem lehetett nagyobb visszhangja, mert a legféktelenebb szeccszóó korában lépett porondra és nem tipizált stílizálásával a fejlődés útját elzárta.

Nálunk a háború előtt hatalmas harsonása támadt az egyházművészeti megújulás szükségességének Fieber Henrik személyében. Írásművészettel alakított gyönyörű dolgozataiban mindig a gyakorlati oldalukról fogta meg az egyházművészeti

problémákat. Nem mellőzte ugyan a történelmi áttekintéseket sem, de a hangsúly rendezes az anyagból és technikából folyó eljárások taglalásán volt. Hangja éles és szarkasztikus, ha a propaganda érdekében úgy látja célszerűnek. Gyakorlati eredménye működésének a zebegényi falusi templom volt. Itt nem bocsátkozhatunk ennek az eredménynek mérlegelésébe, de annyit meg kell jegyeznünk, hogy a népieskedés erőltetése sokszor elhomályosítja a liturgiai helyességre és a gyakorlati szükséglet kielégítésére való törekvéseket. Magyar népies templomépítési hagyományokról pedig szó sincs. E hiányok azonban annak a kornak irányából folynak és így menthetők.

Az egyházművészet a háború után újult meg igazán és pedig azoknál a nemzeteknél, amelyek a háború elvesztése folytán fokozottabb mértékben érezték a spirituális értékek fontosságát a népek életében. A németeké a kezdeményezés dicsősége, a franciáknál a Perret-testvérek kísérletei csak az anyagnak, a betonnak és vasnak újszerű alkalmazásában nyilvánultak meg, a templomok alapformái azonban még a gótikában gyökereznek. A németeknél is volt kezdetben ilyen természetű megoldás, például a gót csillagboltozatnak a beton nyelvére való fordítása, de csakhamar radikálisan elvetik a régi formákkal való kacérkodást és megszületnek a parabolikus ívek sorozatai folytán barlangszerűen ható templombelső, amelyek a liturgia törvényeit szigorúan respektálják, az oltárra és szószékre való akadálytalan rálátást biztosítják és számtalan olyan gyakorlati részletet valósítanak meg, amelyet csak az egyház templomi életét tökéletesen ismerő művész valósíthat meg. A felszerelésnél kerülnek

minden ráakott dísz, hanem a szépséget a felhasználni anyag természetéből igyekeznek kifejleszteni. Újabban két irány kezd állandósulni. Az egyik a modern anyagok és szerkezetek diktumait könyörtelen következetességgel figyelni és alkalmazza a templomokra. Ezek a modern profán művészetből indultak ki és léptek a szakrális területre s azért ridegebbek és nem tudták még feltétlenül megnyerni a hívő közönség tetszését. A másik a hagyományokat tiszteli és az egyházművészet multjának eredményeihez szervesen hozzá akar kapcsolódni s a helyi körülményekhez alkalmazkodni, de egyébként teljesen modern gondolkodású. Ezek a melegebbek és intimebbek. Övék a jövő. Clemens Holzmeister, Albert Bosslet, Martin Weber és a protestánsoknál Bartning, csak néhány jelentősebb név a sok közül.

A modern egyházművészeti irányok hozzánk is eljutottak és a fiatal művésznemzedék részéről tehetséggel párosult lelkes felkarolásban részesültek. A templomépítő dilettantizmus és esőkönyös maradiság világában nehéz a sorsa az újítóknak. Ez a cikk nem akar polémiát provokálni, tehát neveket nem említ és összehasonlításokat nem tesz. Azt azonban biztosra veszi, hogyha a tehetséges modernnek el fognak merülni a liturgia tanulmányozásában és komoly tapasztalatokra tesznek szert a valódi egyházművészeti szükségletek körében, akkor hamar le fogják győzni azt az idegenkedést, mely alkotásaikat most még fogadja és a közönség is észre fogja venni, hogy a megszokásnak rabja volt, mikor az állítólagos „egyházias“ formákkal takargatott liturgiai és művészeti törvénytelenéseket pártolta velük szemben.

IPARMŰVÉSZET ÉS ISKOLA

Írta: Ifj. báró WCLASSICS GYULA DR. h. államtitkár

Nemrégiben kimutatást kértem az Orsz. M. Kir. Iparművészeti Iskola érdemes igazgatójától az iskola végzett növendékeinek az életben való elhelyezkedéséről. A bemutatott nagyon érdekes statisztika eredménye örvendetes módon igazolta az iskola létjogosultságát; kitetszett, hogy fényesen betölti a hivatását: a magyar iparművészet őrhelyeit mindenütt megfelelő felkészültségű erővel látja el és ezek a megnyilvánuló igényeket tökéletesen kielégítik.

Abban nincs hiba, hogy gazdagon fel vagyunk szerelve termékeny, kiművelt tehetségekkel. Baj csak a külföldi piac, másrészt a belföldi közönség meghódításának tervszerű előkészítése körül jelentkezik. Az Orsz. M. Iparművészeti Társulat mindkét irányban jelentékeny erőfeszítéseket tesz. A nemzet háláját érdemli meg ezekért. Kivált a külföldi piac megteremtésén fárado sokat hatalmas pártfogója, a kereskedelmi miniszter segítségével. Ami azonban a magyar piac iparművészeti igényeit illeti, e tekintetben az igazi segítséget csak az adhatja meg, ha a magyar közönség otthonkultúrája a kívánatos mértékben kifejlődik. Ez pedig az iskolai

tömegnevelésben csak a művészi nevelésnek az eddiginél erőteljesebb kihangsúlyozása által valósítható meg.

Az iskolán kívüli népművelés szerveinek is fontos szerepük jut, hiszen arra kell vállalkozniok, hogy betöltsék a hézagokat, melyek e téren jelentkeznek. De az otthonkultúrára való nevelés feladata elsősorban az iskolára hárul. Ezért olyan fontos már a tanítóképzőkben gondot fordítani arra, hogy akikre a magyar jövő előkészítését bízunk, e tekintetben is megfelelő vertezettséget kapjanak. És hogy minden mód megadassék az iskola számára, a szépérvék fejlesztésére.

Szegénységünkben, sajnos, nem szolgál nagy megnyugtatásunkra az a megállapítás, hogy a gyermek szépérvékének fejlesztésénél elsőrendű fontossága van az iskolaépület és az iskolaterem izléses kiállításának.

Amit az ifjúsági irodalomra szoktak mondani, hogy a gyermeknek a legjobb is csak elég jó, — nem régóta érvényesül ezen a téren. Nem régen még az iskolaépület volt a község legsivárabb épülete. Újabban az egész világon növekvő gondot